

REVIEW OF RESEARCH

भारताचे आरबीआय चलनविषयक धोरणात्मक वैशिष्टे

शिवाजी दौलतराव भागानगरे

सहा. प्राध्यापक अर्थशास्त्र विभाग, श्री शिवाजी कॉलेज कंधार जि. नांदेड.

गोषवारा:

चलनविषयक धोरण हे केंद्रीय बँकेने देऊ केलेले एक आर्थिक धोरण आहे. त्यात पैशाचा पुरवठा आणि व्याजदराचे व्यवस्थापन असते आणि देशातील सरकारने महागाई, खप, वाढ आणि तरलता यासारख्या स्थूल आर्थिक उद्दिष्टांना साध्य करण्यासाठी वापरलेले धोरण असते. भारताच्या अर्थव्यवस्थेच्या निरनिराळ्या क्षेत्रांच्या गरजा भागविण्यासाठी आणि आर्थिक विकासाला गती देण्यासाठी भारतीय रिझर्व्ह बँकेचे पैसे धोरण व्यवस्थापित करणे हे उद्दिष्ट असते. रिझर्व्ह बँक ओपन मार्केट ऑपरेशन्स, बँक रेट पॉलिसीज, रिझर्व्ह सिस्टम, क्रेडिट कंट्रोल पॉलिसीज, एथिकल अॅश्युरन्स आणि इतर अनेक साधनांद्वारे सिव्युरिटीजची अंमलबजावणी करते. यापैकी कोणत्याही साधनांचा वापर केल्याने अर्थव्यवस्थेत व्याज दर किंवा पैशाच्या पुरवठ्यात बदल होईल. आर्थिक धोरण विस्तृत आणि सरळ असू शकते.

परिचय:

भारतासारख्या विकसनशील देशाच्या अर्थव्यवस्थांमध्ये आवश्यक मजबूत आर्थिक वाढीसाठीची परिस्थिती तयार करण्यात योग्य आर्थिक धोरण सकारात्मक भूमिका बजावू शकते. शिवाय अर्थव्यवस्था चलनवाढीच्या दबावांसाठी अतिशय संवेदनशील असल्याने, आर्थिक धोरणांना जनतेची बचत वाढवून, बँकिंग व्यवस्थेची प्रतिष्ठाधुणवत्ता वाढवून सरकारी वित्तपुरवठा रोखून चलनवाढीला आळा घालायला हवा. रिझर्व्ह बँकेच्या धोरणाचे उद्दिष्ट म्हणजे भारताच्या नियोजन कालावधीत अर्थव्यवस्थेच्या नियोजित विकासाची तरतूद करणे. या व्यापक उद्दिष्टाने, सरकारच्या वित्तीय धोरणातील दोन उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी आर्थिक धोरण स्वीकारले गेले आहेत—

- राष्ट्रीय वाढीच्या उद्देशाने आणि आर्थिक विकासाच्या प्रक्रियेस गती देणे
- अर्थव्यवस्थेत चलनवाढीचा दबाव नियंत्रित करणे व कमी करणे

अशा प्रकारे, नियोजन करताना आरबीआयच्या वित्तीय धोरणांना योग्य शनियंत्रित विस्तार असे म्हटले जाते. आर्थिक विकासासाठी पुरेसे अर्थसहाय्य प्रदान करणे आणि त्याच वेळी देशात वाजवी किंमतीची स्थिरता सुनिश्चित करणे हे त्याचे उद्दिष्ट आहेत.

क्रेडिट विस्तार धोरणे:

नियोजन कालावधीत अर्थव्यवस्थेचा एकूण कल हा अर्थव्यवस्थेच्या गरजा भागविण्यासाठी महागाई आणि गुणवत्ता वाढविणे असे असून, पुढील उपाययोजनांचा अवलंब करून हा विस्तार साधला गेला आहे.

1. **खुल्या बाजार सुधारणेवरील चाली:** ऑक्टोबर १९६६ मध्ये रिझर्व्ह बँकेने आपल्या ओपन ऑपरेशन्स धोरणात सुधारणा केल्याने सरकारी रोखे विक्री आणि खरेदीत सापन्यभाव करण्यास सुरवात केली. दम्यान

- १९४८-५१ च्या कालावधीत मोठ्या प्रमाणात सरकारी रोखे खरेदी केल्या गेल्या. त्यानंतर, बँकेकडे सरकारी रोखेची विक्री लोकांच्या खरेदीपेक्षा जास्त झाली. अर्थव्यवस्थेत चलन आणि गुणवत्ता वाढावी या उद्देशाने ही जादा विक्री प्रणाली १९६४-१९६६ दरम्यान बंद केली गेली.
2. **बिल मार्केट लिबरलायझेशनवरील योजना:** बिल मार्केट योजनेच्या माध्यमातून व्यापारी बँकांच्या वाढत्या पत गरजा पूर्ण करण्यासाठी रिझर्व्ह बँकेकडून व्यावसायिक बँकांना अतिरिक्त निधी मिळतो. १९५७ पासून रिझर्व्ह बँकेने निर्यातदारांना उदार कर्जे देण्यासाठी व्यापारी बँकांना मदत करण्यासाठी निर्यात बिले समाविष्ट करण्यासाठी बाजारपेठेत वाढ केली आहे.
 3. **प्राधान्य क्षेत्रातील सुविधा:** रिझर्व्ह बँक पत वाढीवर नियंत्रण ठेवणार असली तरी, लघु उद्योग आणि सहकारी सारख्या प्राधान्यप्राप्त क्षेत्रांना पतपुरवठा सुविधा पुरवित असते. उदाहरणार्थ, बँकांना ऑक्टोबर १९६२ मध्ये रिझर्व्ह बँकेकडून, छोटे व्यवसाय आणि सहकारी संस्थांना वित्तपुरवठा करण्यासाठी अतिरिक्त निधीची परवानगी होती. रिझर्व्ह बँक ग्रामीण सहकारी संस्थांना अल्प मुदतीसाठी वित्तपुरवठादेखील करित असते.
 4. **पुनर्वित्त आणि पुनर्वितरण सुविधा:** अलिकडच्या वर्षात रिझर्व्ह बँक निवडक पुनर्वित्त आणि पुनर्वित्त सुविधा देण्याच्या धोरणाचे अनुसरण करित आहे. सध्या बँकांना मागणीच्या एक टक्के आणि वेळेच्या दहा टक्के बंधनाच्या दराने पुनर्वित्त करण्याची परवानगी आहे. अन्नधान्य खरेदी पतपुरवठा आणि निर्यात पतपुरवठा यासाठीही पुनर्वित्त सुविधा उपलब्ध आहेत.
 5. **विसंगती वित्तपुरवठा:** सरकारच्या अर्थसंकल्पातील तफावतीमुळे आर्थिक तूट प्रणाली अवलंबिल्यामुळे देशातील पैशाच्या पुरवठ्यात निरंतर वाढ झाली आहे. रिझर्व्हबँकेच्या राखीव आवश्यकतांच्या धोरणांमध्ये बदल केल्यामुळे हे शक्य झाले आहे.
 6. **महागाईविरोधीचे वित्तीय धोरण:** सातव्या पंचवार्षिक योजनेत महागाईविरोधी धोरणांना महागाईविरोधी धोरणांच्या तुलनेत प्राधान्य दिले जाते आणि आर्थिक धोरणासाठी सकारात्मक, प्रचारात्मक आणि प्रात्यक्षिक भूमिकेवर भर दिला जातो. असा विश्वास आहे की अर्थसंकल्पातील तूट जमा करण्यावर अधिक विश्वासाह ठेवणारी वित्तीय धोरणे असतात. अपेक्षित वाढीसाठी आवश्यक असलेल्या अतिरिक्त पैशांचा पुरवठा करण्यासाठी पैशांची मागणी करणे पुरेसे आहे असे मानले जाते, अशा चलनवाढविरोधी चलनवाढीच्या धोरणामुळे रिझर्व्ह बँकेला महागाई विरोधी जबाबदा-यापासून मुक्त केले जाईल आणि विकासासाठी त्याची पतपुरवठा पुरेसा होऊ शकेल.
 7. **वाटप वर क्रेडिट:** क्रेडिट वाटप ही योजनेच्या प्राथमिकता अनुरूप आहे. उपलब्ध एकूण पत्त्याचा महत्त्वपूर्ण भाग कायदेशीर आवश्यकता आणि इतर माध्यमांद्वारे सार्वजनिक क्षेत्रात जातो. प्राधान्य क्षेत्रासाठी सवलतीच्या कमी व्याज दराच्या कर्जाची निवड निवडक क्रेडिट नियंत्रण आणि व्याज योजनांच्या वेगवेगळ्या दरांद्वारे केली जाते. खाजगी उद्योग सार्वजनिक वित्तीय संस्थांच्या माध्यमातून गुंतवणूकीचे पैसे सुरक्षित करतात.

भारतीय रिझर्व्ह बँकेच्या पतधोरणाची वैशिष्ट्ये::

रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडियाने दिलेल्या पतधोरणाच्या वैशिष्ट्यांची मुख्य वैशिष्ट्ये खालीलप्रमाणे आहेत:

१. **पैसे पुरवठा नियंत्रण:** आरबीआयची आर्थिक पुरवठा आर्थिक वाढ आणि महागाईवर नियंत्रण ठेवण्याचे परस्पर लक्ष्ये गाठत आहे. आर्थिक वाढीस चालना देण्यासाठी अधिक पैशांचा पुरवठा करण्याची गरज आहे, तर चलनवाढीवर नियंत्रण ठेवण्यासाठी पैशांचा पुरवठा थांबविणे आवश्यक आहे. जर आरबीआयचा विश्वास असेल की आर्थिक वाढीसाठी अधिक पत आवश्यक आहे, तर यामुळे पत वाढेल. परंतु जर आरबीआयला महागाई वाढत आहे असे वाटत असेल तर ते पतपुरवठा थांबवते. अशा प्रकारे हे विरोधाभासी उद्दीष्ट साध्य करण्यासाठी आरबीआय पैशांच्या पुरवठ्यावर नियंत्रण ठेवते.
२. **बचत आणि गुंतवणूकीवर आधारित:** गुंतवणूकीस प्रोत्साहित करण्यासाठी कर्जावरील व्याज दर कमी असावेत, तर ठेवीवरील व्याज बचतीस प्रोत्साहित करण्यासाठी असले पाहिजे. रिझर्व्ह बँकेने स्वीकारलेले आर्थिक धोरण गुंतवणूक करणे आणि सांगणे या दोन्ही गोष्टी आहेत. गुंतवणूकीस प्रोत्साहित करण्यासाठी उत्पादक कारणांसाठी कमी व्याज दरावर पुरेसे निधी आणि कर्जे उपलब्ध करून दिली जातात. बचती रोखण्यासाठी रिझर्व्ह बँकेने वाजवी दरावर ठेवीवरही व्याज ठेवले आहे.

३. **सक्रिय /कार्यक्षम धोरण:** १९५१ मध्ये भारतात नियोजन सुरु होण्यापूर्वी आरबीआयचे आर्थिक धोरण हे एक निष्क्रिय धोरण होते. आरबीआयने पत उपलब्धि नियमित करण्यासाठी आर्थिक धोरणात्मक उपायांचा वापर केला नाही. उदाहरणार्थ १९३५ ते १९५१ पर्यंत बँक दर ३ टक्के वर स्थिर राहिला. परंतु १९५१ पासून, रिझर्वबँकेने सक्रिय कर्ज दिले आहे – ते पत नियंत्रणावरील सर्व उपायांचा वापर करीत आहेत.

४. **विस्तृत परिक्षेत्रात पत नियंत्रणाच्या पद्धती:** रिझर्व बँकेने पत नियंत्रणासाठी विविध साधने वापरली आहेत. अर्थव्यवस्थेच्या गरजा व आवश्यकतानुसार पत नियंत्रित करण्यासाठी त्यांनी परिमाणात्मक व गुणात्मक पत नियंत्रणावरील सर्व उपायांचा अवलंब केला आहे.

५. **हंगामी भिन्नता:** व्यस्त आणि उशीरा हंगामांच्या बदलत्या वर्तनद्वारे आर्थिक धोरण दर्शविले जाते. हे जाळपोळ शेती हंगामाशी जोडलेले आहे. व्यस्त आणि उशीरा हंगामांच्या बदलत्या वर्तनद्वारे आर्थिक धोरण दर्शविले जाते. हे जाळपोळ शेती हंगामाशी जोडलेले आहे. अशा प्रकारे व्यस्त हंगामात रिझर्व बँक पत वाढवते आणि स्लॅक हंगामात रिझर्व बँक कर्जाचे करार स्वीकारते.

६. **लवचिकता:** चलनविषयक धोरण बाजारपेठेतील परिस्थिती आणि आवश्यकतानुसार बदलले गेले आहे. बँक दर, सीआरआर, रेपो दर, व्याज दर इत्यादी कमी करून आरबीआय उदार आर्थिक पतधोरणाचे अनुसरण करते, जर बाजाराला अधिक निधीची आवश्यकता असेल तर, अर्थव्यवस्थेला सध्या आर्थिक वाढीसाठी अधिक निधीची आवश्यकता आहे. उदार चलनविषयक धोरण दिले. दुसरीकडे, जेव्हा महागाई खूप जास्त असते तेव्हा आरबीआय घट्ट पत अवलंबून (पुरवठा कमी करण्यासाठी) कमी करते.

आर्थिक धोरणाची मर्यादा:

सीआरआर, ओएमओ, बँक दर इत्यादी क्रेडिट नियंत्रण साधनांद्वारे सेंट्रल बँकेचे ब्रॉड मोनेटरी बेस आणि ब्रॉड लिक्विडिटी नियंत्रित करण्याचे उद्दीष्ट आहे. पण कधीकधी गंभीर समस्या उद्भवतात. हे आर्थिक धोरण अकार्यक्षम शस्त्र बनवते. सहसा, वाणिज्य बँकाकडे सीआरआरपेक्षा अधिक रोख रक्कम असते. जास्त रोख राखीव असलेल्या बँकांना त्यांच्या कर्जाची पातळी कमी करण्याची आवश्यकता नाहीय ते कमीतकमी त्यांचे रोख प्रमाण कमी करू शकतात. पुढे, मनमानी संस्थांच्या मोठ्या वाढीने चलनविषयक धोरणाची कार्यक्षमता मोठ्या प्रमाणात कमी केली आहे. साधारणपणे अनियमित नसलेली बँकिंग वित्तीय संस्था मध्यवर्ती बँकेद्वारे रोख राखीव ठेवू शकत नाहीत. या संघटना आता अर्थव्यवस्थेस मोठ्या कर्ज देण्याची संसाधने प्रदान करतात. मध्यवर्ती बँकेने प्रतिबंधात्मक आर्थिक धोरण लादल्यामुळे नियंत्रणाखाली असलेल्या बँकांकडून हा व्यवसाय विस्कळीत होण्याचे काही प्रकार आहेत. बँका रब्याचदा ग्राहकांना त्यांच्या परकीय शाखेतून परकीय चलनातून कर्ज घेण्यास उद्युक्त करतात आणि नंतर ते चलन रुपयामध्ये रूपांतरित करतात. परकीय चलन नियंत्रणाच्या अनुपस्थितीत ही प्रथा बँकांकडून घेतली जाते. तथापि, प्रतिबंधात्मक आर्थिक धोरणाच्या दरम्यान कर्ज देणे सुरुच आहे. या समस्येचा परिणाम म्हणून हे धोरणाच्या प्रभावीपणावर गंभीरपणे प्रतिबंधित करते. विविध प्रकारच्या महागाईवर नियंत्रण ठेवण्यासाठी चलनविषयक धोरण कमी प्रभावी आहे. आज, प्रशासित खर्च वेतन प्रणालीमुळे महागाई कमी होते, पेट्रोलियम पदार्थांची वाढ आणि सरकारी कर्मचाऱ्यांच्या पगाराची वाढ ही भारतातील महागाईचे सर्वात महत्त्वाचे स्रोत मानली जाते. अशी प्रशासित वेतनपट प्रणाली केंद्रीय बँकेच्या पत नियंत्रण यंत्रणेच्या अधीन नाही. पुन्हा काळा पैसा हा महागाईचा आणखी एक स्रोत आहे. आर्थिक धोरण, खरं तर काळ्या पैशाचा प्रतिकार करू शकत नाही. तथापि, यासाठी केंद्रीय बँकेला दोष देऊ नये. सरकारी उद्योगात, सरकार कर्ज देण्यायोग्य संसाधनांचा पुरवठादार आहे. पैशाअभावी हे उद्योग पंगू होणार नाहीत. अशा प्रकारे, जेव्हा केंद्र सरकार आपल्या उद्योगांना निधी पुरवते तेव्हा ते केंद्रीय बँकेच्या अरुंद आर्थिक पत धोरणांची प्रभावीता कमी करते. याचा विचार करता असे म्हटले जाते की सार्वजनिक पुरवठ्याचा आकार मर्यादित ठेवण्याचे वचन न घेता सरकारी पैशांच्या वाढीमध्ये सातत्याने कपात करण्याचे वचन देणे फार अवघड आहे.

यशस्वी चलनविषयक व्यवस्थापनासाठी, केंद्रीय बँकेने क्रेडिट नियंत्रणाच्या दोन पद्धती एकत्र केल्या पाहिजेत. खरं तर, योग्य रणनीती देशाच्या मध्यवर्ती बँकेसाठी सामान्य आणि निवडक क्रेडिट नियंत्रण उपायांचे योग्य आणि योग्य आणि कार्यक्षम संयोजन आहे. तथापि, हे निदर्शनास आणले पाहिजे की परिमाणात्मक किंवा गुणात्मक असो अशा विविध पद्धती या परिस्थितीत समाविष्ट असलेल्या मर्यादा आणि इतर गुंतागुंत लक्षात घेऊन अर्थव्यवस्थेत योग्य क्रेडिट नियंत्रण सुनिश्चित करू शकत नाहीत. शेवटी आपण असे म्हणू शकतो की एखाद्या

देशाची मध्यवर्ती बँक मनी मार्केटचा नेता म्हणून कार्य करते, व्यापारी बँक आणि इतर वित्तीय संस्थांच्या क्रियाकलापांचे निरीक्षण, नियंत्रण आणि नियंत्रण ठेवते. हे प्रकरण बँकेचे काम करते आणि नंतर सरकारशी बँकर्स, एजंट आणि सल्लागार म्हणून संपर्क साधते.

१. आर्थिक विकास आणि आर्थिक धोरणाची व्याप्ती: खरं तर, आर्थिक विकासाच्या प्रक्रियेत, आर्थिक धोरणाला किरकोळ भूमिका सोपविली गेली आहे. आर्थिक विकासाच्या प्रक्रियेत आरबीआयला कोणतीही मोठी भूमिका दिली जात नाही. रिझर्व्ह बँक अपेक्षित आहे की पुरेसे निधी उपलब्ध होणार नाही म्हणून आर्थिक विकासाच्या प्रक्रियेत अडथळा आणू नये. छापण्याच्या निर्णयाचा अर्थ असा आहे की मंत्रालयाने आरबीआयचा निर्णय घेतला आहे त्यामुळे पैशाच्या पुरवठ्यावर आरबीआयचे थोडेच नियंत्रण आहे.

२. विवादास्पद: आर्थिक धोरणाची महत्वाची मर्यादा त्याच्या विरोधी उद्दीष्टांमुळे उद्भवली. आर्थिक विकासाचे उद्दीष्ट साध्य करण्यासाठी चलनविषयक धोरण वाढविणे आवश्यक आहे, म्हणजेच पैशाचा पुरवठा वाढविणे आवश्यक आहे, परंतु त्याउलट, किंमत स्थिरता उद्दीष्ट साध्य करण्यासाठी किंवा महागाई रोखण्यासाठी पैसे पुरवठा करार आणला जाणे आवश्यक आहे. या दोन परस्पर विरोधी उद्दीष्टांमधील योग्य शिल्लक ठेवण्यासाठी आर्थिक धोरणात समावेश असतो.

३. आर्थिक साधन मर्यादा: चलनविषयक धोरणाची महत्त्वपूर्ण मर्यादा क्रेडिट नियंत्रणाच्या विविध साधनांच्या अंतर्भूत मर्यादेशी संबंधित आहे. कर्जाच्या मार्जिनची आवश्यकता आधीच जास्त आहे आणि पुढील वाढीची संधी मर्यादित आहे. जर सीआरआर आणि एसएलआर उच्च निश्चित केले गेले तर त्याचा बँकांच्या नफ्यावर वाईट परिणाम होईल कारण बँकांना कर्जासाठी कमी पैसे असतील आणि त्यामुळे जास्त कर्ज देऊ शकत नाहीत. त्याचप्रमाणे सीसीआरआर आणि एसएलआर कमी ठेवले तर बँकांचा धोका वाढेलय कमी लिक्विड फंडामुळे बँक ठेवीदारांना डिमांड डिपॉझिट परत करू शकणार नाहीत. आर्थिक साधनांच्या या मर्यादा सुगम कार्यरत धोरणांना अडथळा आणतात.

४. क्रेडिट वितरणातील फरक: चलनविषयक धोरण कृषी क्षेत्र आणि छोट्या व्यवसायांच्या हितांकडे दुर्लक्ष करते. पुरेशी सुरक्षा नसल्यामुळे शेतीला आवश्यक संस्थात्मक वित्त मिळत नाही. परिणामी, घरगुती सावकारांना वित्तपुरवठा करण्याच्या कर्जावर अवलंबून रहावे लागते. घरगुती बँकर्सना शेतकऱ्यांना जास्त व्याज द्यावे लागतात. औद्योगिक क्षेत्राच्या बाबतीतही मोठ्या प्रमाणात निधी मोठ्या उद्योगांना जातो. सुरक्षेमुळे लहान व्यवसायांना बँकांकडून जास्त पैसे मिळू शकत नाहीत. अशा प्रकारे, कर्ज देण्यामुळे क्रेडिट वाटपामध्ये असंतुलन निर्माण झाला आहे.

५. किंमती नियंत्रित करण्यात आंशिक भूमिका: महागाई रोखण्यात आरबीआयने मर्यादित भूमिका निभावली आहे. किंमतींवर अनेक घटकांनी परिणाम होतो. पैशांचा पुरवठा त्यापैकी फक्त एक आहे. इतर घटक आर्थिक धोरणाच्या नियंत्रणाबाहेर आहेत.

६. बँकिंग सुविधेचा अभाव: देशातील काही ग्रामीण आणि दुर्गम भागात बँकिंग सुविधा उपलब्ध नाहीत. म्हणूनच, आर्थिक धोरण अशा क्षेत्रात पत नियंत्रित करू शकत नाही. देशी बँका अशा क्षेत्रामध्ये काम करतात ज्यात आर्थिक धोरणाद्वारे शासित नसतात.

७. वंचित कार्यवाही: वित्तीय धोरण राबविण्यात बँका आरबीआयला सहकार्य करत नाहीत आणि अशा प्रकारे चलनविषयक धोरणाच्या यशास अडथळा आणतात. सारांश, रिझर्व्ह बँकेच्या पतधोरणाला अनेक मर्यादा आहेत. यासाठी बऱ्याच दिशानिर्देशांमध्ये सुधारणा आवश्यक आहे. चलनविषयक धोरणाचा यशस्वीपणे उपयोग करणे ही केवळ क्रेडिट नियंत्रण साधनांच्या उपलब्धतेची बाब नाही. हा काळाचा आणि संबंधित नियंत्रणाची पदवी किंवा विश्रांतीची आवश्यकता देखील आहे. तथापि, भूतकाळातील अनुभवातून असे दिसून आले आहे की रिझर्व्ह बँकेच्या कर्जावरील मर्यादा नियंत्रणाची गरज नेहमीच कमी पडतात.

८. आर्थिक धोरणात समन्वय: जर आर्थिक धोरण आणि चलनविषयक धोरण एकमेकांशी समन्वयित न केल्यास ते एकमेकांच्या उद्दीष्टांच्या विरोधात जाऊ शकतात. वित्तीय तूट आर्थिक पतधोरणाद्वारे वित्तपुरवठा केल्यास पैशाच्या पुरवठ्यावर नियंत्रण ठेवण्यासाठी वित्तीय धोरणांचे प्रयत्न अपयशी ठरतील. तूट वित्तपुरवठा म्हणजे रिझर्व्ह बँक सरकारला कर्ज देण्यासाठी अधिक नोटा छापते. अधिक नोटांच्या छपाईमुळे पैशाचा पुरवठा वाढतो. आरबीआय तूट वित्तपुरवठा नियंत्रित करू शकत नाही, ज्याचा पैशाच्या पुरवठ्यावर परिणाम होतो.

निष्कर्ष:

भारतात आर्थिक साधनांचा वापर थेट ते अप्रत्यक्ष वाद्याकडे बदल झाला आहे. आर्थिक आणि वित्तीय व्यवस्थेतील सुधारणांद्वारे ही प्रक्रिया सुकर केली गेली आहे. अर्थव्यवस्थेची वाढती मोकळेपणा आणि बाजार-विनिमय दर विनिमय दराचा अर्थ असा आहे की विनिमय आणि व्याजदरामध्ये सुव्यवस्थित हालचाल सुनिश्चित करण्यासाठी धोरणाचे लक्ष वाढले पाहिजे.

संदर्भ:

१. Lipsa Ray (2015), 'Inflation and Monetary Policy in India: Some Empirical Relations', International Journal of Advances in Management and Economics, ISSN 2278-3369, Vol-4, Issue-6, pp. 9-18.
२. Kundrakpam JK, D Das (2011) Monetary Policy and Food Prices in India, RBI working paper series (DEPR).
३. Bose S (2012) Inflation: Sources, Challenges and Policy Options, Economic and Hutchison MM, R Sengupta , N Singh (2010)
४. Estimating a Monetary Policy Rule for India, Economic and Political Weekly, XLV (38): 67-69. Political Weekly, XLVII (3): 27-30.
५. Pattnaik RK, A Samantaraya (2006) Indian Experience of Inflation: A Review of the
६. Evolving Process, Economic and Political Weekly. pp 349-56.